

KAPAS URNOJE

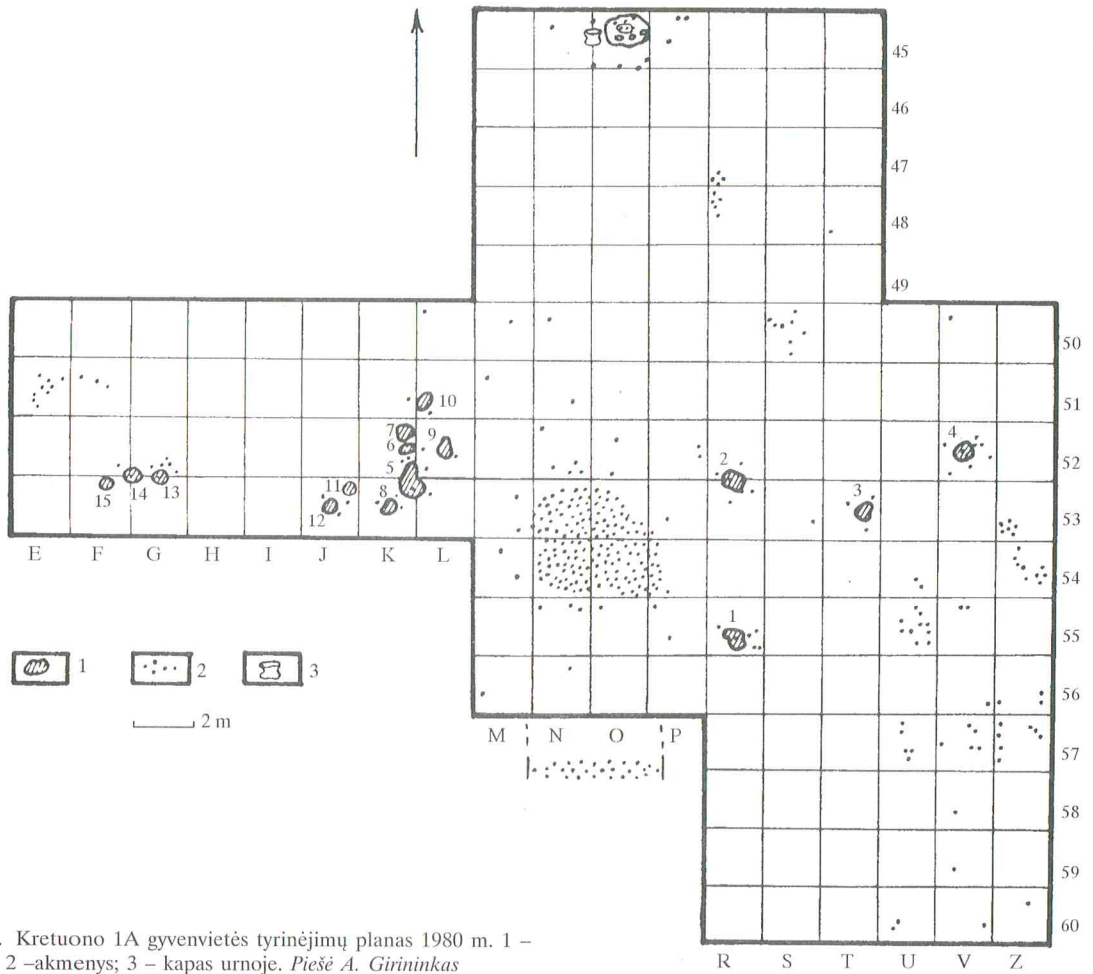
ALGIRDAS GIRININKAS

1980 m., tyrinėjant Kretuono 1-ąją gyvenvietę, buvo aptiktas degintinis kapas urnoje. Dėl neįprastos urnos formos kapas buvo datuojamas vėlyvojo neolito laikotarpiu (Girininkas, 1990, p.101). Tačiau pastaruoju metu – 1996–1997 m. – Kretuono 1-ojoje gyvenvietėje aptikus žalvario ir geležies amžiaus keramikos, manoma, kad degintinį kapą urnoje galėjo palikti Brūkšniuotosios keramikos kultūros žmonės.

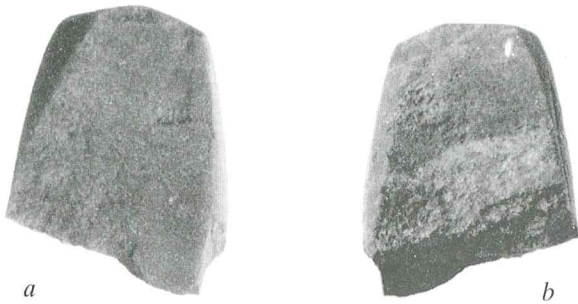
Kapas aptiktas Kretuono 1A gyvenvietėje III plote O₄₅ kvadrate 2 metrai į šiaurę nuo tyrinėto Kretuono 1B gyvenvietės viduriniojo neolito kapinyno (ten pat, p. 17–18, pav. 1). Po velėna, 6 cm gylyje, pasirodė tamsi netaisyklinės konfigūracijos dėmė. Ji buvo nežymiai pailga šiaurės vakarų – pietryčių kryptimi. Dėmės ilgis siekė 1,9 m, plotis – per jos centrinę dalį pietvakarių–šiaurės rytų kryptimi – 95 cm, o pietrytinėje – praplatėjusioje dėmės dalyje – 1,51 m. 13 cm gylyje nuo A kultūrinio sluoksnio paviršiaus pietvakarinėje dėmės pusėje pasirodė akmenų krūsnis, sudėta iš septynių akmenų. Trys stambesni akmenys – 17×20×21 cm, 30×21×16 cm, 14×13×15 cm ir du smulkesni – 9×8×7 cm, 14×12×10 cm juosė pargriuvusią ant šono urną iš šiaurės, šiaurės vakarų ir šiaurės rytų pusių. Urna buvo pargriuvusi anga į šiaurės vakarų pusę; tarp urnos ir akmenų buvo 5 cm tarpas. Į šiaurės rytus nuo pusrąčio sudėtų akmenų buvo aptiktas 17×16×10 cm dydžio akmuo; į jį vienu pakraščiu rėmėsi 33×24×10 cm plokščiai nuskeltas ir ant urnos viršaus plokščiaja puse uždėtas akmuo. Apie akmenis ir urną pastebėti medžio angliukai ir sudegę kaulai (pav. 2). Akmenų su urna konstrukcijos storis siekė 60 cm. Į pietvakarių pusę 6 cm nuo urnos buvo aptikta akmeninė, šlifuoti paviršiumi, keturkampio skersinio pjūvio, matyt, platėjančiais ašmenimis, 3,5 cm ilgio ir 2,7 cm pločio ties nuskilimo vieta kirvio pentis (pav. 3:a, b). Apie urną per 25–50 cm aptikti netaisyklingu ratu sudėti akmenys, vienas nuo kito nutolę įvairiu atstumu. Jie, matyt, ariant buvo išjudinti iš vietos. Vienuolika akmenų iš pietų pusės III plote ir keturi akmenys iš šiaurinės pusės IX plote sudarė netaisyklingą 2,6×2,9 m apskritimą. Visas kapo įrenginys sugadintas ariant. Buvo ariama rytų–vakarų kryptimi. Kapą vagos kirto tris kartus; viena vaga kirto piečiau urnos, antra – per pietinę išorinio akmenų vainiko dalį, trečia – 25 cm šiauriau akmenų krūsnies.

Duobės – ji buvo iškasta prieš įrengiant kapą – gylis nevienodas. Preparuojant kapą ir kapo duobę, pastebėta, kad giliausios vietos buvo pietvakarinėje ir šiaurrietinėje dalyje. Tai tarsi du įgilinimai: šiaurvakarinėje ploto dalyje duobės kontūrai pjūvyje buvo dubens formos ir siekė 38 cm gylį nuo kapo dėmės paviršiaus, o pietvakarinėje – kūgio formos. Čia duobės gylis nuo kapo pagrindo siekė 56 cm, o nuo kapo dėmės paviršiaus – 98 cm (pav. 4). Abiejuose duobės įgilinimuose aptikta tiek gyvulių, tiek žmonių kaulų. Tarp gyvulių kaulų rasta elnio, bebro ir šerno kaulų, o tarp žmogaus – nedidelis apdegęs apatinio žandikaulio fragmentas, dalis raktikaulio ir vienas M₃ dantis (osteologinę medžiagą nustatė dr. V. Danilčenko). Duobės įgilinimuose aptikta smulkių medžio anglių, pelenų, 12 storų puodų šukių, lipdytų iš molio masės su grūsto granito priemaišomis, nežymiais vertikaliais ir horizontaliais brūkšneliais. Šių šukių pagaminimo technologija skyrėsi nuo urnos molio masės sudėties. Tarp šukių aptikta ir vidurinio neolito laikotarpio puodų šukių; jų molio masėje yra augalinių ir grūstų sraigių priemaišų. Pastarosios puodų šukės, įrengiant kapą, yra patekusios perkasus apatinių, vidurinio neolito laikotarpiu datuojamą, kultūrinį sluoksnį. Be to, duobės turinyje aptikta ir titnaginių dirbinių: skelčių, nuoskalų, vienas skaldytinis, vienas lancetas ir vienas galinis gremžtukas taip pat iš vidurinio neolito kultūrinio sluoksnio.

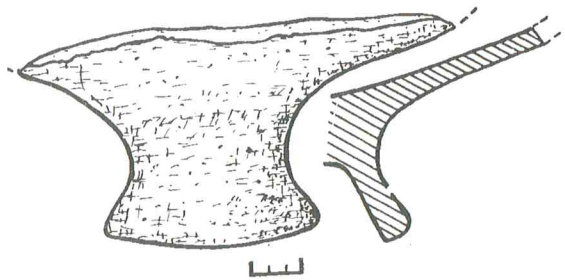
Kapo įranga yra savita. Kol kas neaišku, kodėl reikėjo šalia kapo iškasti vieną nelabai gilia, kitą gilesnę duobę. Taip įrengtų kapų su duobėmis kol kas Lietuvos teritorijoje neaptikta. Akmenų išdėstymas aplink urną ir urnos uždengimas plokščiu akmeniu žinomas jau iš žalvario amžiaus pilkapynų, aptinkamų vakarų (Bezenberger, 1893, p. 83) bei rytų Lietuvoje (Luchtanas, 1992, p. 36–37) ir Užnemunėje (Kulikauskas, 1970, p. 232, kapas 5). Tačiau tokių kapų, kurie būtų apdedami akmenų ratu kaip pilkapiuose, kol kas nežinoma. Toks kapo įrenginys yra aiški įtaka kapų, aptinkamų pilkapiuose vakarų Lietuvoje. Todėl šis kapas turėtų būti jau vėlesnio laikotarpio už minėtus kapus, aptinkamus vakarų Lietuvoje. Kape aptiktas akmeninis įteriamasis kirvukas gali būti datuojamas ankstyvųjų piliakalnių apatinių kultūrinių sluoksnių susidarymo laikotarpiu (Grigalavičienė, 1986a, p. 63–64; 1986b, p. 104–107; Vol-

2 p av. Kretuono 1A gyvenvietė. Kapas urnoje *in situ*. Fotografuota iš pietų pusės. Nuotr. A. Girininko

3 pav. Kretuono 1A gyvenvietė. Akmeninio kirvuko pentis, aptikta prie kapo urnoje: *a* – iš vienos pusės; *b* – iš kitos pusės. Nuotr. A. Girininko

5 pav. Kretuono 1A gyvenvietė. Urna ir jos skersinis pjūvis. Piešė A. Girininkas

4 pav. Kretuono 1 A gyvenvietė. Kapas ir prie jo buvusių duobių pjūviai. Fotografuota iš pietvakarių pusės. Nuotr. A. Girininko

kaitė-Kulikauskienė, 1986, p. 23). Analogiškų kirvukų aptikta ir Kretuono 1A gyvenvietės kultūriniam sluoksnyje kartu su puodų šukėmis, kurių molio masėje yra grūsto granito priemaišų (Girininkas, 1990, p. 69).

Kaip ir kiti Lietuvos teritorijoje aptikti kapai, datuojami Brūkšniuotosios keramikos kultūros laikotarpiu, taip ir Kretuono 1A gyvenvietėje rastas kapas įrengtas negiliai nuo žemės paviršiaus. Visi anksčiau aptarti kapo įrengimo požymiai rodo, kad šis kapas gali būti datuojamas I t-mečio pr. Kr. laikotarpiu. Tačiau kyla abejonių dėl urnos formos, kuriai analogų Lietuvos archeologinėje medžiagoje kol kas nėra. Kokio ji yra laikotarpio ir iš kur galima ją kildinti? Visos urnos, aptiktos Lietuvos teritorijoje ir netoli jos, yra plokščiadugnės, mažiau ar labiau profiliuotomis sienelėmis puodynės (Luchtanas, 1992, p.37), retai kada ornamentuotos (išskyrus Paveisininkų piliakalnyje aptiktas urnas). Kretuono 1A gyvenvietėje aptikta urna

yra vazos formos su paaukštintu 12,5 cm skersmens tuščiaiduriu dugneliu. Viršutinė urnos dalis staiga plėtėja, angos skersmuo siekia 22,5 cm (pav. 5). Tačiau urnos angos pakraščiai neišliko ir viršutinė jos forma nežinoma. Urnos aukštis siekia 10,9 cm. Panašios formos indas buvo aptiktas Korčevatovo kaime (Kijevo sr.), tyrinėtoje Zarubincų kultūros gyvenvietėje, datuojamoje II a. pr. Kr. (Василенко, 1977, p. 41) bei Lužitėnų kultūros keramikoje (Jordanuvo gyvenvietėje, Vroclavo vaivadija) (Gardawski, 1979, p. 67), datuojamoje II–III žaľvario amžiaus periodu. Pagal molio masės sudėtį ir formą Kretuono 1A gyvenvietėje aptikta urna yra artimesnė Lužitėnų kultūros gyvenviečių keramikos puodams.

Pagal Kretuono 1A gyvenvietėje aptiktos urnos formą, jos molio masės sudėtį, kapo įrangą bei akmeninio įteriamojo kirvelio tipą manoma, kad kapą urnoje galima būtų datuoti I t-mečio pr. Kr. pradžia.